

ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑ ΣΤΟ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΗ ΜΟΥΣΙΚΗ

Η αισθητική παιδεία σκοπό έχει να «εξοπλίσει» το παιδί με δυνάμεις που θα του δώσουν τη δυνατότητα, στην αρχή, να αξιολογεί κάτι καλαίσθητο και να αισθάνεται όμορφα στον άμεσο και έμμεσο χώρο που ζει και κινείται. Αυτό του επιτρέπει, με προσωπική του παρέμβαση, να γίνει ικανό να διορθώνει κάποιες ανορθογραφίες με τη δική του «ματιά», ώστε κάποια πράγματα και πιο λειτουργικά να γίνονται, αλλά και πιο όμορφα. Και από αισθητικής πλευράς ωραία να φαντάζονται, μια παρέμβαση της αποκλίνουσας σκέψης.

Στο πρώτο στάδιο, το παιδί θα έχει τη δυνατότητα αξιολόγησης του ωραίου και καλαίσθητου, που θα γίνει «οπτικά», σε ό,τι έχει σχέση με την «όραση». Το δεύτερο θα επιτευχθεί στο επίπεδο της «ακοής», και θα έχει σχέση με τα έργα της τέχνης, των «ήχων», της μουσικής, τα οποία χρειάζονται μια διαφορετική προσέγγιση.

Ο δρόμος της αισθητικής παιδείας έχει πάντα μια ανοδική πορεία, πιο πολύ θετική, η δε αναβάθμιση του ατόμου είναι ορατή και αισθητή σε όλες τις εκφάνσεις της καθημερινής του ζωής.

Η ομορφιά της ανοδικής πορείας έχει τούτο το θετικό: η αναβάθμιση θεωρείται πλέον κάτι το κεκτημένο και δεν μπορείς να του το στερήσεις, γιατί πάνω απ' όλα το ίδιο το άτομο δεν το επιτρέπει, γιατί με κανένα τρόπο δε θα μπορούσε να ζήσει σε μια κατάσταση πιο χαμηλής αισθητικής μορφής, η οποία πια δεν το εκφράζει.

Η αισθητική παιδεία μάς βοηθά να γίνουμε ειδικοί στην εκτίμηση του ωραίου. Καθημερινά δεχόμαστε ένα συνεχή αρνητικό οπτικό και ηχητικό «λιθοβολισμό». Και στο γενικό σκηνικό της ηχοενόχλησης, καλείται το νήπιο να επιβιώσει, ενώ παράλληλα απαιτούμε την αισθητική αναβάθμισή του.

Γινόμαστε μάρτυρες του λιθοβολισμού του ωραίου σε όλους τους τομείς της καθημερινής μας ζωής: συμπεριφορά, τρόπος ομιλίας, ντύσιμο, περπάτημα, οικοδομές, περιβάλλον και τόσα άλλα μαρτυρούν την ανυπαρξία αισθητικής που είναι το αποτέλεσμα της μη αισθητικής παιδείας. Κι αν δεν στεριώσουμε το πρώτο αυτό εξωτερικό επίπεδο της αισθητικής το οποίο μπορείς να το δεις, να το αγγίξεις, πώς θα προχωρήσουμε στην κατάκτηση του

* Επίκουρος καθηγητής Μουσικοπαιδαγωγικών

πιο πέρα, του πιο ψηλά επιπέδου αισθητικής που είναι ο εσωτερικός μας κόσμος, τα συναισθήματα που ούτε να δεις αλλά ούτε και ν' αγγίξεις έχεις τη δυνατότητα, που είναι η συνάντηση με τον κόσμο των τεχνών, του ωραίου, της ομορφιάς.

Θα πρέπει να υπάρξει άμεση και στενή συνεργασία γονέων και νηπιαγωγείου. Προκαλώντας το παιδί για τη δική του άποψη, για καθετί που το περιβάλλει, θα ανταποκριθεί με χαρά, φτάνει να είναι σίγουρο ότι η άποψή του θα γίνει σεβαστή με σοβαρότητα. Στην πορεία, τόσο στο σπίτι όσο και στο νηπιαγωγείο να του επιτρέπεται ή πιο σωστά να το προκαλούμε συνεχώς να εισηγείται κάτι άλλο, διαφορετικό, αφού πια μεγάλωσε και η αισθητική του έχει «προχωρήσει» σε άλλα επίπεδα. Είναι και μια ευκαιρία να διαπιστώσουμε την ανοδική της πορεία, και αν εκλείψει ο φόβος για τη διαφορετικότητά του και ελεύθερο μπορεί να πει τη δική του άποψη, τα αποτελέσματα θα είναι εκπληκτικά.

Αυτό το είδος της βιωματικής, αισθητικής παιδείας, πρέπει να συνοδεύει τα παιδιά και όχι μόνο, σε όλη την πορεία της ζωής τους. Η συνεχής άσκηση για αναβάθμιση της αισθητικής τους θ' αποτελέσει και μέρος στη γενική - επιτυχημένη εικόνα τους στην κοινωνία, όποιο και αν θα είναι αργότερα το επάγγελμά τους.

Ποιο ρόλο πρέπει να παίζει η τέχνη και ειδικά η μουσική στην αισθητική παιδεία των μικρών παιδιών; Είναι δύσκολη η τοποθέτησή της σ' ένα «τετραγωνάκι» του ωρολογίου προγράμματος. Ο εγκλωβισμός της πιο ελεύθερης, της πιο αδέσμευτης μορφής έκφρασης του ανθρώπου δημιουργεί εκ των προτέρων προβλήματα και θα έχει αρνητικά αποτελέσματα αν ο ρόλος της παρερμηνευτεί, αν δηλαδή την παρουσιάσουμε σαν «μάθημα» γνωστικού αντικειμένου. Το ερώτημα παραμένει και εξειδικευμένο: «Ποια θέση έχει η μουσική στα πρώτα χρόνια, στο νηπιαγωγείο»;

Την ίδια απορία είχε και ο κυρ - Γιάννης: «Δάσκαλε, να σε ρωτήσω κάτι. Στο πρόγραμμα του σχολείου υπάρχει η αριθμητική, γιατί τα μωρά πρέπει να μάθουν να μετρούν. Υπάρχει η ανάγνωση και η γραφή, γιατί πρέπει να μάθουν να γράφουν και να διαβάζουν. Το μάθημα της μουσικής τι προσφέρει στα παιδιά;».

Το ερώτημα του ογδοντάρη γέροντα πριν από πολλά χρόνια, σε κάποιο χωριό της Κύπρου, στον Αγρό, όταν ήμουν πρωτοδιόριστος δάσκαλος, με προβλημάτισε. Τον ρώτησα κι εγώ: «Δεν μου λες κυρ - Γιάννη, πριν από καμιά εικοσαριά μέρες, εδώ στο ίδιο καφενείο, μου μιλούσες συγκλονισμένος και βουρκωμένος για το γείτονά σου που ήταν άρρωστος και ζητούσες τρόπους να τον βοηθήσεις. Για πες μου, σε παρακαλώ, οι πολλές σου γνώσεις στην αριθμητική, την ανάγνωση και τη γεωγραφία σε έκαναν να πονέσεις τόσο πολύ το γείτονά σου ή το γεγονός ότι είσαι καλός και πονετικός άνθρωπος;».

Ο κυρ - Γιάννης τα'χασε. «Όχι κυρ - Γιάννη», συνέχισα, «αλλού κατοικεί η γνώση, ο νους, και αλλού η καλή καρδιά και η συμπόνια. Αλλού η λογική και αλλού το συναίσθημα. Και αν το νου και το λογικό το μορφώνουν οι πολλές γνώσεις της αριθμητικής και της γραμματικής, την καρδιά τη μορφώνουν και την ευαισθητοποιούν οι καλές τέχνες, η μουσική. Αυτές μας βοηθούν να βλέπουμε στον κόσμο την ομορφιά, τη χαρά, τον πόνο, τη δυστυχία, και να κάνουμε δικά μας τα προβλήματα των άλλων.

Η μουσική κάνει την καρδιά μας κατοικήσιμη. Πόσες φορές δεν σε έχω πιάσει να σιγοτραγουδάς και να λάμπει το πρόσωπό σου όταν είσαι χαρούμενος. Γιατί σε τέτοιες χαρούμενες στιγμές οι άνθρωποι δεν βγάζουν ένα κομμάτι χαρτί και να αρχίσουν να λύνουν προβλήματα; Γιατί δεν γράφουν στο χαρτί κανόνες της γραμματικής για να δείξουν τη χαρά τους, παρά μόνο στις τέχνες βρίσκουν καταφύγιο; Γιατί απλώς άλλη είναι η δουλειά τους και αλλού στοχεύουν. Τώρα κατάλαβες τι κάνει η μουσική στο σχολείο; Είναι αντίβαρο στα γνωστικού αντικειμένου μαθήματα. Και αν θέλουμε παιδιά με ευαισθησίες, τότε θα πρέπει να γνιοαζόμαστε το ίδιο για το νου και την καρδιά τους. Μόνο τότε θα γίνουν ολοκληρωμένες, ανθρώπινες προσωπικότητες και όχι μηχανές με πολλές αποθηκευμένες γνώσεις στο κεφάλι αλλά με μια ψυχρή και αγράμματη καρδιά.

Τα μικρά καθημερινά προβλήματα στη ζωή μας θέλουν καρδιά, συναίσθημα. Δυστυχώς η τεχνολογία άρχισε να δίνει ανθρώπους ρομπότ. Από τις μικρές ηλικίες φτιάχνουμε ψυχρούς επιστήμονες. Γέμισε ο πλανήτης μας επιστήμονες, έχουμε ανάγκη από ανθρώπους. Βιολογικά, κύριε Γιάννη, γεννιόμαστε άνθρωποι αλλά αργότερα στην πορεία, στο χρόνο έμπρακτα, επιβεβαιώνει ο καθένας το βαθμό του πόσο «άνθρωπος» είναι. Στην ανοδική αυτή διαδικασία προς το «άνθρωπος το μεγαλύτερο μερίδιο έχουν οι τέχνες. Προβλημάτιστα τόσο πολύ τον κυρ - Γιάννη, που στο τέλος ξεχάσαμε να παίξουμε το τάβλι μας.

Ποιες παραμέτρους και ευκαιρίες μέσα από την πρόκληση θα δώσουμε σε κάθε ηλικία και με ποιόν τρόπο, ώστε τα παιδιά να πάρουν από την τέχνη, αλλά και ταυτόχρονα να της δώσουν; Σαν τι, άραγε, θα πάρει η τέχνη από τα παιδιά; Το σεβασμό, την αγάπη μέσα από τη διαπροσωπική σχέση μαζί της, και την ικανότητα να την εκτιμούν και να την τοποθετούν στη θέση που πρέπει, που της αξίζει.

Μέσα απ' όλα αυτά μπορούμε να καταλάβουμε πόσο σημαντική είναι η προσφορά της μουσικής και γενικά κάθε μορφής τέχνης στα μικρά παιδιά. Η σοβαρότητα του θέματος δεν πρέπει να μας παρασύρει σε βαθμό ώστε να χρησιμοποιήσουμε μεθόδους, που θα μετατρέψουν την τέχνη σε μάθημα γνωστικού αντικειμένου, δήθεν αναβαθμίζοντάς την. Η «πληρότητα» της νηπιαγωγού θα είναι εκείνη που, μέσα από την άρτια γνώση του αντικειμένου και

την ευελιξία της, θα προσφέρει κάθε φορά αυτό που πραγματικά έχουν ανάγκη τα παιδιά: από τη μια θα τους δίνει την ευκαιρία για παιχνίδι, δημιουργικότητα, αυτοσχδιασμό και χαρά, και από την άλλη θα δημιουργεί τις συνθήκες, ώστε η αισθητική παιδεία και στη συνέχεια η αισθητική καλλιέργεια, να αποτελέσουν το πρώτο βήμα για μια ουσιαστική κουλτούρα που μελλοντικά θα τα οδηγήσει στην απελευθέρωση, τη χειραφέτηση και γενικά στην πνευματική, ψυχική και συναισθηματική ολοκλήρωσή τους.

Ο εκπαιδευτικός έχει αποστολή να βοηθήσει το μαθητή να καλλιεργηθεί, να τον βοηθήσει να ατενίσει με στοχαστικό βλέμμα τον κόσμο. Με ένα βλέμμα το οποίο δεν θα είναι μεθοδευμένο, αλλά θα ανήκει στο μαθητή και θα απαιτεί την ευκαιρία για αναγνώριση και αυτογνωσία, τονίζει η Ιζαμπέλ Αρντουέν.¹

Και ο Ιάnnης Ξανάης είπε κάποτε: *Η μουσική πρέπει να οδηγεί στην απόλυτη ανάταση του ατόμου, μέσα από την απώλεια της συνείδησης απέναντι σε μian αλήθεια άμεση, σπάνια και τέλεια*). Μία από τις βασικές αρχές του συστήματος που δημιούργησε ο Froibel: είναι: *«Μεγάλη βαρύτητα στην αγωγή του παιδιού έχουν η μελέτη του φυσικού κόσμου και η μουσική. Με την πρώτη οξύνεται η παρατηρητικότητα του παιδιού και το διερευνητικό του πνεύμα, ενώ με τη μουσική αναπτύσσεται και εμπλουτίζεται ο εσωτερικός του κόσμος.*

Στα πρώτα βήματα της αισθητικής παιδείας, στο νηπιαγωγείο, θα προσπαθήσουμε να δώσουμε τις τέχνες—τη μουσική, τα εικαστικά, το θέατρο και το χορό—αγκαλιασμένες. Τα χρώματα της μιας να περνούν τα όρια και να μπαίνουν μέσα στα χρώματα της άλλης. Να μην υπάρχουν διαχωριστικές γραμμές και οριοθετήσεις. Απλώς θα βοηθήσουμε τα παιδιά να διακρίνουν τα πρωτογενή στοιχεία της καθεμιάς. Όλα μαζί μέσα στα μουσικά παιχνίδια, στα μικρά δρώμενα, στο τραγούδι με δραματοποίηση και τις ενεργητικές μουσικές ακροάσεις θα έχουν ένα στόχο: να βοηθήσουν τα παιδιά να γνωρίσουν την ομορφιά, να τα βοηθήσουν να την αναζητούν και να ζουν μαζί της.

Αυτοσχεδιάζοντας απλά ρυθμικά και μελωδικά σχήματα, ανακατεύοντας τα χρώματα, μοντζουρώνοντας τα χαρτιά, αυτοσχεδιάζοντας κινήσεις του κορμιού με ή χωρίς μουσική, αλλάζοντας την έκφραση του προσώπου, μουρμουρίζοντας ένα τραγούδι, χαμογελώντας ντροπαλά, διαπιστώνουμε ότι η τέχνη δεν είναι μόνο θεωρία. Παίρνει δύναμη και αξία όταν δραπετεύει από τις σελίδες των βιβλίων και γίνεται πράξη. Και όσο μικρότερες είναι οι ηλικίες τόσο η απουσία της θεωρίας βοηθά και διευκολύνει τα πράγματα. Η πράξη διεγείρει ολόκληρο το κορμί, το νου, την καρδιά, την ψυχή. Το παιδί δημιουργεί και χαίρεται και αγαπά αυτό που δημιουργεί. Οι δύο λέξεις-κλειδιά που σηματοδοτούν την ομαλή ανάπτυξή του είναι «χαρά» και «δημιουργία».

Στην αρχή, στα πρώτα στάδια, η μουσική περνά σαν μέρος του παιγνιδιού, χωρίς να τονίζουμε το γεγονός και τη σημασία της και χωρίς να την αναλύουμε και να την επεξηγούμε στα παιδιά, διότι τότε θα μετατραπεί σε γνωστικό αντικείμενο και θα χάσει την αξία της. Άλλωστε το παιδί θα αντιδράσει όταν του επιβληθεί σαν άμεση γνώση κανόνων. Η δύναμή της είναι μεγάλη και το άκουσμά της αφήνει τα ίχνη της. Ο ρυθμός, η μελωδία, η αρμονία έχουν τεράστια δύναμη. Φωλιάζουν στις υποδοχές αισθητικής που δυνάμει κάθε παιδί διαθέτει. Κάποιο από τα επιμέρους στοιχεία και υλικά του έργου θα το εντυπωσιάσει και έτσι κρατά μέσα του το μουσικό απόσπασμα. Ακόμα μπορεί να αποδεχθεί το έργο στο σύνολό του. Και στη μία και στην άλλη περίπτωση το κέρδος είναι μεγάλο και με αυτόν τον τρόπο αρχίζει η αισθητική αγωγή. Με το νου ή την καρδιά, όποιο από τα δύο προλάβει, γίνεται η αρχή, το ξεκίνημα, η πρώτη επαφή. Αργότερα ίσως και με τα δύο μαζί. Σημασία έχει το γεγονός ότι η πρώτη γνωριμία με το έργο θα γίνει χωρίς επιβολή, χωρίς καταπίεση, αλλά σχεδόν ουδέτερα, μέσα από μια διακριτική πρόκληση, μέσα από το παιγνίδι, σαν μέρος του παιγνιδιού.

Στη συνέχεια προστίθεται και δεύτερο και τρίτο έργο και ενώ το καθένα δίνει στο παιδί μια εντελώς διαφορετική ηχητική απόχρωση σε ρυθμό, σε μελωδία κ.λπ., όλα το εντυπωσιάζουν και βρίσκουν μια θέση μέσα του. Σε κατωπινό στάδιο, έχοντας αρκετά μικρά αποσπάσματα στη «μουσική του βιβλιοθήκη», γιατί έτσι θα γίνουν ο νους και η καρδιά του, αρχίζει να κάνει τη δική του σύγκριση μεταξύ τους και να τοποθετεί το καθένα σε διαφορετικό επίπεδο ενδιαφέροντος, δηλαδή στη σειρά προτιμήσεών του. Έτσι αρχίζουν να «βομβαρδίζονται» οι υποδοχές αισθητικής του, που ποτέ δεν γεμίζουν παρά μόνο εμπλουτίζονται. Όσο πιο πολύ γίνεται αυτό, τόσο πιο ωραία αισθάνεται το παιδί, τόσο πιο χαρούμενο, «πλούσιο» νιώθει.

Οι υποδοχές αισθητικής διαφέρουν από παιδί σε παιδί, από άτομο σε άτομο, σε μέγεθος και σε επίπεδα φιλτραρίσματος, έτσι ώστε από το κάθε έργο τέχνης δεν παίρνουμε όλοι τα ίδια πράγματα ούτε σε ποσότητα ούτε και σε ποιότητα. Πολλοί παράγοντες έχουν το μερίδιό τους, κληρονομικότητα, ευκαιρίες και τόσα άλλα.

Με το έργο τέχνης το παιδί, όπως κάθε άλλο άτομο, θα πρέπει να έχει μια ανενόητη διαπροσωπική επαφή. Τα κάποια τεχνικής φύσης «δομικά υλικά» ας το βοηθήσουμε να τα γνωρίσει πολύ αργότερα και με τρόπο ώστε η γνώση αυτή να μην επισκιάσει την ουσία του έργου. Δεν χρειάζεται η δική μας μεσολάβηση, ανάλυση ή παρουσίαση. Να αποφύγουμε την αρνητική παρεμβατικότητα η οποία στερεί από το παιδί τη δυνατότητα της προσωπικής προσπάθειας για «κατάκτηση» και της ικανοποίησης που θα νιώσει για το αποτέλεσμα. Η παρέμβαση ας γίνει με τρόπο ώστε το παιδί να τη δεχθεί γιατί του επιτρέπει να έχει και το ίδιο άποψη.

Το ίδιο το έργο, όπως κάθε έργο τέχνης, έχει τη δύναμη από μόνο του να επικοινωνεί με τον καθένα μας σε διαφορετικό επίπεδο συμβάλλοντας έτσι στην αισθητική καλλιέργειά μας, είτε μικροί είμαστε είτε μεγάλοι.

Όσο πιο νωρίς αρχίσει το παιδί να έχει επαφή με τα κατάλληλα για τη χρονική και πνευματική ηλικία του έργα τέχνης, τόσο πιο γρήγορα θα προκύψουν τα θετικά αποτελέσματα. Ο χώρος του νηπιαγωγείου είναι ο πιο κατάλληλος για μια σωστή αρχή, με σωστές και γερές βάσεις, στη συνάντηση παιδιού και τέχνης, άρα και στην απαρχή της αισθητικής καλλιέργειας.

Τα μουσικά έργα θα πρέπει να επιλεγούν με βάση τις ανάγκες των παιδιών και όχι τις δικές μας προσωπικές προτιμήσεις, ώστε να λειτουργήσουν σαν παιδαγωγικό μέσο, σαν παιδαγωγικό εργαλείο και όχι απλώς σαν ένα αψυχολόγητο μουσικό απόσπασμα, οποιοδήποτε, φτάνει να καλύψει μια σκηνή, ένα δρώμενο ή κάτι άλλο, ή ακόμα και τον παράγοντα εγωισμό του παιδαγωγού ότι «κάλυψε» και την παράμετρο «μουσική ακρόαση».

Το άκουσμα ενός έργου θα πρέπει να αντιμετωπίζεται με προσοχή, γιατί ο ρυθμός, η μελωδία, η αρμονία δεν είναι «υλικά» που περνούν απαρατήρητα, χωρίς να αφήνουν κάτι στον εσωτερικό κόσμο του παιδιού. Μπορεί να μη φαίνεται εκ πρώτης όψεως η επιρροή τους, αλλά στην πραγματικότητα είναι σημαντική. Οι μελωδικές, ρυθμικές, αρμονικές και ενορχηστρωτικές αντιθέσεις, όταν είναι εντυπωσιακές, βοηθούν τα παιδιά να τα θυμούνται και στο τέλος, μέσα ακριβώς από τον εντυπωσιασμό, να τα κάνουν κτήμα τους. Εκεί λειτουργούν θετικά συμβάλλοντας, το ένα δίπλα στο άλλο, στην «αναβάθμιση» και μετά στην «ολοκλήρωσή» τους πνευματικά, συναισθηματικά.

Αξιολογώντας όλα τα πιο πάνω φτάνουμε στο συμπέρασμα ότι η νηπιαγωγός και γενικά κάθε παιδαγωγός θα λειτουργήσει σωστά αν βοηθήσει το παιδί, το κάθε παιδί, να ανακαλύψει μόνο του την τέχνη και όχι να του την προσφέρει ή, ακόμα χειρότερα, να του την επιβάλει έτοιμη. Η πορεία προς την τέχνη, μέσα από τα υλικά της, είναι μια περιπέτεια που ενθουσιάζει το παιδί, την αγαπά, δεν θα την ξεχάσει ποτέ γιατί λειτουργεί βιωματικά.

Δεν θα πρέπει να πιέσουμε το νου και την ψυχή τους μόνο και μόνο για να φτάσουν συντομότερα στο επόμενο στάδιο του επιμερισμού των καταστάσεων. Το ότι το «αντιλαμβάνεσθαι», το «συναισθάνεσθαι» και το «δημιουργείν» βρίσκονται σε μια συνολική μορφή βοηθά τα παιδιά να παίζουν, δημιουργώντας μέσα από το παιχνίδι, αδιαφορώντας μέχρι πού φτάνει η λεπτομέρεια της καθημιάς χωριστά μέσα από τα στοιχεία και τα υλικά της.

Η αισθητική καλλιέργεια δεν αποτελεί ύλη και κεφάλαια που μπορούν να διδαχθούν σταδιακά, όπως οι αριθμοί, η ιστορία, τα γράμματα. Η αισθητική είναι μια ελεύθερη δύναμη που εξωτερικά και εσωτερικά ωρμάζει μέσα στο χρόνο με ρυθμούς και ερεθίσματα που θα πρέπει να αγκαλιάζονται, να

ταυτίζονται, για να υπάρξει αποτέλεσμα. Είναι μια διαδικασία την οποία ούτε να επισπεύσεις μπορείς αλλά ούτε και να την επιβάλλεις, παρά μόνο να τη βοηθήσεις, να τη στηρίξεις, ώστε όλα να εμπλουτίζονται διαρκώς. Είναι μια συνεχής διαδικασία που χτίζεται και ολοκληρώνεται στο χρόνο και της οποίας δεν υποψιάζεσαι την ημερομηνία έναρξης και φυσικά δεν έχει ημερομηνία λήξης.

Η δημιουργική σκέψη και φαντασία των παιδιών, η δημιουργικότητά τους και γενικά η συνάντησή τους με τις τέχνες, θα πρέπει να λειτουργήσουν μέσα σε συνθήκες απελευθέρωσης και όχι εξαναγκασμού και επιβολής. Δεν είναι καταστάσεις που μπορούν να «μπουν» σε ένα πρόγραμμα αποκλειστικά και να προγραμματιστούν, ώστε να λειτουργήσουν σε τακτή ώρα και ν' αποδώσουν. Μοιάζουν με ελεύθερο πέταγμα πουλιού που πετά όποτε θέλει, όπου θέλει και όσο θέλει. Πώς να πιάσεις και να εγκλωβίσεις αυτό το ελεύθερο πέταγμα και να συντονιστείς μαζί του, ώστε να 'χεις το αποτέλεσμα που εσύ θέλεις και επιδιώκεις από τον παιδιού; Γι' αυτό και στα «σκληρά» προγράμματα που δεσμευτικά παρέχουμε στα παιδιά, μικρό ποσοστό (πλασματικό) των δυνατοτήτων τους μας δίνουν και όχι αυτό που πραγματικά θα μπορούσαν κάτω από άλλες συνθήκες.

Ας ε καταλείψουμε για λίγο τα μαθήματα που εντάσσονται σε κάποιο πρόγραμμα και ας αφήσουμε τα παιδιά ελεύθερα να μιλήσουν, να εκφραστούν, ν' αναπτύξουν τη σκέψη τους, την κριτική τους άποψη και να στεριώσουμε όσο μπορούμε την αυτοπεποίθησή τους. Αυτό είναι το ζητούμενο.

Για να φιλιώσουν τα δύο, παιδί και τέχνη, ώστε να 'χουμε το αναμενόμενο αποτέλεσμα και η αισθητική παιδεία να είναι γεγονός, θα πρέπει στην πρώτη γνωριμία τους το παιδί να εντυπωσιαστεί θετικά από το μουσικό έργο. Αυτό θα γίνει:

α) Αν τα επιλεγμένα έργα μουσικής είναι κατάλληλα για την ηλικία του και εντυπωσιακά—τα ισοπεδωμένα σε ρυθμό και μελωδία αφήνουν το παιδί αδιάφορο.

β) Αν ο παιδαγωγός, με λίγα λόγια, απλά και ουσίας, προετοιμάσει το παιδί για τη συνάντησή αυτή ενώ στη συνέχεια θ' αφήσει τα δυό τους να κάνουν διάλογο. Σίγουρα θα τα βρουν και το παιδί θα αισθάνεται το μερίδιο της προσπάθειας στην «κατάκτηση» αυτή και θα επιδιώκει και άλλες συναντήσεις με την τέχνη.

γ) Αν το προκαλέσει, ακούγοντας το έργο να φανταστεί κάποια σκηνή, κάποια εικόνα, την οποία μετά θα διηγηθεί.

δ) Αν η διάρκεια των μουσικών αποσπασμάτων, στην αρχή, είναι πολύ μικρή.

Έτσι με έμμεσο τρόπο, μη επιθετικό, χτίζεται θετικά η αισθητική καλλιέργεια και το μικρό παιδί εισπράττει τα «θετικά» της.